

פרשת מצורע

נאמנות של עד אחד

[א]

מקורות

ואם טהרה מזובה וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר. (ויקרא פרק טו, כח) ודרשינן במסכת כתובות (עב, א) א"ר חיינא בר כהנא אמר שמואל, מנין לנדה שסופרת לעצמה שנאמר (ויקרא טו) וספרה לה שבעת ימים - לה לעצמה.

נאמנות על הפרשת תרומה ושחיטה

הגמ' במס' גיטין (ב, ב) רצה לומר שהטעם שהשליח המביא גט ממדינת הים, נאמן לומר בפני נכתב ובפני נחתם, הוא משום דעד אחד נאמן באיסורים. וכתב רש"י שהמקור הוא מזה שהאמינה תורה כל אחד ואחד מיישראל, על הפרשת תרומה ועל השחיטה ועל ניקור הגיד והחלב. וקצ"ע איפה מוצאים שהתורה האמינה וכו', ועי' ברש"י למסכת יבמות (פח, א) שכתב והא ודאי פשיטא לן דסמכינן עליה כל זמן שלא נחשד, דאי לאו הכי אין לך אדם אוכל משל חברו ואין לך אדם סומך על בני ביתו. ויתכן שזה גם כוונת רש"י כאן שע"כ התורה האמינה כל אחד מיישראל, משום דבלא"ה לא היה אדם אוכל וכו'. ועי"ש רש"י למסכת חולין (י, ב) שכתב טעם אחר, דכל יחיד ויחיד האמינתו תורה וזבחת מבקרך ומצאנך (דברים יב), ושחט את בן הבקר (ויקרא א), ואכלי כהנים על ידו, ולא הזקיקו להעמיד עדים בדבר, ולא הצריכה תורה עדים אלא לעונש ממון או מיתת בית דין, ולערויות דגמרינן (גיטין צ) דבר דבר מממון.

בעלים

ממה שכתב רש"י ביבמות שהמקור שע"נ הוא דאלת"ה אין לך אדם וכו', מבואר לכאורה שחולק על הרא"ש (פרק הניזקין) שס"ל שיש נאמנות מסוים לבעלים על שלו, ועי"ש שזה גם הגדר של "בידו" (עי' לקמן), דלפי הרא"ש אין ראייה מזה שמותר לאכול אצל חבירו שע"נ דשאני התם שיש לו נאמנות של "בעלים".

לא איתחזק ואינו בידו

והקשו עליו בתוספות שלא היה לו להזכיר הפרשת תרומה ושחיטה, דבהנהו נאמן אף על גב דאיתחזק איסורא, משום דבידו לתקנם כמו שפ"ה בסמוך, והכי אמר בהאשה רבה (יבמות פח, א). והיינו ממה שהגמ' דנה בהיתר לאשה לישא עפ"י ע"א האמר מת בעליך, והגמ' רצה לומר מידי דהוה אטבל הקדש וקונמות, ומקשה הגמ' האי טבל היכי דמי, אי דידיה משום דבידו לתקנו, הרי לן שהיכא שהוי בידו, נאמן הע"א אפילו נגד חזקה.

כדי ליישב קושיית התוס' על רש"י, כבר כתבו האחרונים שאולי רש"י סובר כמהרי"ק (שו"ת סימן עב), שמתקשה איך לומדים מנדה שע"נ אפילו היכא שאינו בידו, הרי שם הוי בידה, אלא כתב מהרי"ק דדאי כ"ש הוא דכיון דשמעינן מנדה דאפילו איתחזק איסורא דמהימנא, כיון שבידה לטבול, כ"ש היכא דלא איתחזק איסורא אפילו אין בידו, דהא טעמא דבידה לטבול לא מהני אלא לגרוע חזקת איסור שהיה לה, וכ"ש כשאין חזקת איסור כלל דעד אחד נאמן.

האם בלי ניקור נחשב אתחזק איסורא

כתב הרמ"א (יורה דעה סימן קכז סעיף ג) שכל היכא דאתחזק דבר באיסור, כגון טבל או חתיכת בשר שאינה מנוקרת, אין העד נאמן עליו להתירו, אלא א"כ בידו לתקנו. ותמה עליו הט"ז דדוקא בטבל וכיוצא בו שהיה אסור בודאי כולו לאכול קודם התיקון, ולא היה שום היתר בכל הכרי, בזה אמרינן כיון דאתחזק איסורא בודאי אין עד אחד נאמן להוציאו מחזקתו להתירא, אבל בשר שאינו מנוקד הא לא אתחזק הבשר לאיסור כלל, אלא משום גידים או חלב שיש בו דבר זה ואסור מחמת ספק, ודאי דומה למ"ש אח"כ דאם היו כאן שתי חתיכות, א' של היתר וא' של איסור, עד אחד נאמן לומר זהו של היתר.

ועי' בנקודת הכסף שדוחה דברי הט"ז שבשר שאינו מנוקד דומה לטבל, שבלי הניקור אסור לאכלו מחמת הגיד שיש בתוכו, ואינו דומה לשני חתיכות אחד חלב ואחד שומן שע"א נאמן, דשם בחתיכת ההיתר אין שום איסור, משא"כ כאן.

והקשה עליו בספר שב שמעתתא (ש"ו פ"ה) שמתוס' מבואר כדברי הט"ז, שלא הקשה על רש"י אלא מהפרשת תרומה ושחיטה שאע"פ שא"א נאמן מטעם בידו, ולא הקשה ג"כ ממה שרש"י הביא גם מגיד הנשה, אלא ע"כ שזה לא מקרי א"א משום שלא אתחזק איסורא בהך חתיכה גופא.

ועי' בתוספות הרא"ש שכתב שמניקור הגיד והחלב מייתי שפיר ראייה, דאין זה בידו לתקן כשאומר גיד זה של היתר, ושומן זה של היתר, דאם הוא גיד הנשה אין בידו לתקן שיעשה היתר וכן חלב שיעשה שומן. משמע שהסיבה שלא הקשה על רש"י מגיד הוא משום שבגיד הרי מעיד על גידים שנשארו שהם לא גיד הנשה, וזה אינו בידו וגם לא אתחזק, א"כ לכאורה אינו מבואר שתוס' סוברים כהט"ז, דאולי מצד עצם הניקור שפיר הוי א"א ובידו, אבל יש גם זה שמעיד על גיד מסוים שאינו חגיד הנשה.

גדר של "בידו"

ממשיך התוס' וכותב ושחיטה אף על גב דהשתא אין בידו לתקנו מעיקרא היה בידו לשחוט, דאם לא כן אמאי מהימן כיון דאיתחזק איסורא, דלא מצינו בשום מקום שיצטרך בגדול אחד עומד על גביו, ומעשים בכל יום דמהימן. ומה שאנו סומכין על הנשים בשחיטה, אף על פי שאין יודעות הלכות שחיטה, כיון שבידה ללמוד לשחוט או להשכיר אחרים שישחטו לה כבידה דמי. מבואר בתוס' שהנאמנות של בידו אינו בגדר מיגו, דהיינו שאנחנו מאמינים אותו משום שהוא יכול לעשות את זה, דאם זה היה הגדר לא היה נאמן אלא א"כ היה בידו עכשיו. וזה שהיה בידו לשחוט, או בידה ללמוד הלכות שחיטה, לא היה נותן נאמנות עכשיו שכבר אינו בידו.

וביאור הדבר הוא עפ"י מש"כ בפסקי הרא"ש (פרק ה סימן יג) וז"ל כל דבר שהוא בידו של אדם אפילו איתחזק היתירא נאמן עד אחד לטמא ולאסור, והיינו טעמא הואיל וברשותו הן הרי הן כשלו ונאמן עליהן, ולא מטעמא דאי בעי מטמא להו, דאי טמאינהו בעי שלומי, ועוד דמשמע גבי ס"ת דאי ס"ת ביד לבלר נאמן לומר לא כתבתי אזכרות לשמן, אף על פי שכבר נכתבו. ועוד אמרינן בפרק האשה רבה (פח,א) דאי סבר תורם משלו על של חבירו א"צ דעת משום דבידו לתקנו, ואטו בשופטני עסקינן שיתרום מטבלו על של חבירו, אלא כיון שבידו לתקנו הוי כבעליו ואפילו תרם משל חבירו. הרי לך גדר חדש בהנאמנות של בידו, דאם היה פעם בידו נחשב "כבעלים" ונאמן. וזה גם הפשט בתוס'.

אבל שיטת רש"י (גיטין נד,ב) ד"ה כל שבידו ש"בידו" נאמן רק היכא שבידו לעשות עכשיו, ולדבריו גדר הנאמנות הוא מטעם מגו, ועי"ש שכהן אינו נאמן לומר שפיגל אלא היכא שעודן בידו לטמאן ולפגלו, כגון שהודיעו בין שחיטה לזריקה ואמר פיגלתי בשחיטה, שעדיין בידו לפגלו בשאר עבודות, אבל ביום פלוני שכבר יצאו מידו לאו כל כמיניה.

הלימוד מנדה

יוצא לפי רש"י שהמקור הדין שע"נ הוא לכאורה מסברא, תוס' עצמן לומדים שהמקור הוא מנדה, וז"ל וא"ת ומנא לן דעד אחד נאמן באיסורין, וי"ל דילפינן מנדה דדרשינן בפרק המדיר (כתובות עב,א) וספרה לה לעצמה. אבל מקשה דא"כ אפילו איתחזק איסורא, ות"ל דאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה, וכשעברו שבעה טהורה ממילא, ולא איתחזק איסורא, וגם בידה לטבול. מסבירים המפרשים שבנדה יש שני ענינים, אחד שאם היא רואה דם אז היא טמאה, ועוד שכל זמן שלא טבלה אפילו פסקה הדם היא עדיין טמאה מן התורה. ולכן בזה שהיא נאמנת שהדם פסק, זה לא מקרי נגד חזקה שאין חזקה שתראה כל שעה, היינו שיש רק חזקת טמאה, אבל אין חזקה שהיא רואה דם כל הזמן, ממילא היא נאמנת שהשפסיקה לראות. וזה שבלי טבילה היא עדיין טמאה לבעלה בזה שפיר הוי בידה אע"ג דאתחזק איסורא. אז לפי תוס' מנדה לומדים א' שע"נ היכא דלא איתחזק איסורא, ב' שאפילו היכא שא"א היכא שהוא בידו אז נאמן. אבל עי' בחידושי הרמב"ן (שם) שמביאים דברי תוס' בנוסח אחר קצת, וז"ל דהתם בידה לתקן שתספור ותטבול, ואף על פי שאין בידה לתקן עכשיו, אם לא שלמו ימי טומאתה, מ"מ יכולה היא להמתין ולספור ולטבול, וכל שבידו לתקן עד אחד נאמן אף על גב דאיתחזק איסורא. היינו שאין כאן שני דברים אלא כל הענין הוא משום דהוי בידה, משום שיכולה להמתין ולטבול. אבל הוא עצמו חולק על תוס' וכתב שא"א ללמוד מנדה, דשאני התם **שמתוך שנאמנת לעצמה נאמנת נמי לבעלה**, אבל בשאר עדיות מנא לן, אי נמי התם אי אפשר שתביא עדים לפסיקת זיבתה ונדותה ולספירתה ולטבילתה, לפיכך האמינתה תורה, ואין למידין ממנה לשאר עדיות כלל שאין דנין אפשר משאי אפשר.

[ב]

מתי ע"א נאמן

אתחזק איסורא

הגמ' מקשה שהכא איתחזק איסורא דאשת איש הוי דבר שבערוה ואין פחות משנים, וכתבו בתוספות ד"ה הוי דבר שבערוה - שהא דנקט דבר שבערוה, משום דבהאשה רבה (יבמות פח,א) בשאר איסורי כגון טבל והקדש וקונמות, מספקא לן אי מהימן אפילו איתחזק איסורא ולא בידו, או לא.

ועי' בחידושי הרמב"ן (יבמות פח,א) שהק' על הצד שאין ע"א נאמן נגד איתחזק איסורא, אלא מעתה מצא תרנגולת שחוטה בשוק או באשפה, ובא ישראל ואמר כשרה היא שבפני נשחטה, מי לא מהימן ואף על פי שהוחזקה באיסור, שבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת, והרי אם נבלה היא אין בידו לתקן, ואפילו בשל עצמו לא יהא נאמן אלא בשוחט לעצמו או בשראוהו שוחט, אבל במוצא במקום שיש לחוש לנבילה ולשחיטת נכרי אינו נאמן, **אלא סוגיא זו שאלות בעלמא נינהו מדאורייתא מנ"ל, ולעולם עד אחד נאמן בכל איסורין.**

הרשב"א (שם) הסכים עם הרמב"ן להלכה אבל לא מטעמיה, אלא שתלוי בסוגיא דכריתות, בשנים אומרים לו אכלת חלב והוא אומר לא אכלתי דנאמן, דלפי הטעם דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים, הוא דשקלינן וטרינן בדאיתחזק איסורא ואין בידו לתקן מנא לן ולא קמה לן, אבל לאידך לישנא דאוקימנא לה משום מגו דא בעי אמר מזיד הייתי, ומתניתין דעד אחד כי שתיק אידך דחייב, משום נאמנותו של עד הוא דרחמנא הימניה, בעיין איפשיטא ומינה לכל האיסורין דעד אחד נאמן בהם, אפילו בדאיתחזק איסורא ואין בידו של עד לתקן, כנ"ל.

להתיר או לאסור

כתבו התוספות (מסכת קידושין סה,ב) דהא דאמר בכל דוכתי (גיטין ב,ב) עד אחד נאמן באיסורין, היינו דוקא להתיר, כגון בשר זו מנוקרת או חתיכה זו של שומן, אבל לאסור הדבר אינו נאמן.

אבל דעת הרא"ש אינו כן, שפסק (גיטין פרק ה סימן ח א) שכל דבר שהוא ספק ולא איתחזק לא איסור ולא היתר עד אחד נאמן לומר שהוא מותר, כדמוכה בפרק האשה רבה (פח,א) גבי חתיכה ספק חלב ספק שומן דנאמן לומר שהוא שומן, וכ"ש אם הוא אומר חלב הוא שנאמן כיון דלא איתחזק לא איסור ולא היתר.

ע"י בשולחן ערוך (יורה דעה סימן קכז סעיף ג) שכתב וז"ל, עד אחד נאמן באיסורים להתיר, אבל לא להחמיר. וכתב על זה הש"ך (ס"ק כג) כלומר תמצא דעד א' נאמן באיסורים להתיר, אפילו בלא שתיקת הבע"ד דתהוי כהודאה, אבל להחמיר לא תמצא, דהעד נאמן בלא שתיקת הבע"ד, דממ"נ היכא דלא איתחזק לא איסור ולא היתר אסור מספק בלא העד, והיכא דאיתחזק היתרא אין העד נאמן לאסור, וכדלעיל ס"א.

ע"א בהכחשה

הריטב"א (יבמות פח,ב) מחדש דהא דאמר עולא שכל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים, שאם בא אח"כ ע"א להכחישו חשבינן ליה כחד לגבי שנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים, דדוקא בעדות דבר שבערוה דבעי שנים שהאמינוהו לזה כשנים, אבל באיסורין דעלמא דסגי בחד, כיון שלא האמינוהו אלא כחד, כי אתא אחרינא ואכחשיה הויא הכחשה כחד לגבי חד.

אבל ע"י בחידושי הריטב"א (מסכת כתובות כב,ב) בההיא דאמר עולא כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים, שכתב יש שפירשו דבעדות אשה לא האמינה עד אחד שאין דבר שבערוה פחות משנים, ומה שאמרו שהאשה נשאת בעד אחד שמת בעלה אינו אלא מדרבנן שהקלו משום עגונא ואפקעינהו רבנן לקדושי מינה, וכי אמרינן שהאמינה תורה עד אחד כשנים זהו בשאר איסורין שעד אחד נאמן בהם מן התורה, ורבנן נמי האמינו כבי תרי בעדות אשה, ולפירוש זה אפילו באיסורין דעלמא אם באו שני עדים בזה אחר זה אין דבריו של שני במקום ראשון כלום וראשון נאמן אפילו להקל, ופשטא דמימרא דעולא משמע דה"ה באיסורין דהא כל מקום קאמר, ומיהו בענין עדות אשה שמת בעלה נראין דברי רבינו ז"ל דההיא מדאורייתא נמי היא, וכדפרישית בדוכתה בס"ד.

עד המכחיש או עד המוכחש

וע' בשולחן ערוך (יורה דעה סימן קכז סעיף א) שהרמ"א מביא שיש מי שכתב דעד אחד בהכחשה לאו כלום הוא (רשב"א סי' תקמ"ה). ועי' בש"ך (ס"ק יד) שהביא דברי העט"ז שהבין בדעת הרמ"א שהכוונה שע"א בהכחשה לאו כלום שר"ל שעד המכחיש אינו כלום, משום שכבר האמינה תורה להראשון, ותמה עליו הש"ך דלמה לא יחשב העד שאומר לא נתנסך ג"כ כב', דהא כיון שהאמינו חז"ל לזה שאומר נתנסך דמוציא מחזקת היתר, כ"ש שהאמינו לזה שאומר לא נתנסך, ובכל דוכתי לא אמרינן אין דבריו של אחד במקום ב' אלא כשהוא נאמן כב' ולא האחר, כגון גבי עד אחד אומר מת ועד אחד אומר לא מת, דהאמינו לזה שאומר מת כב', דהא אין דבר שבערוה פחות מב', והאמינו לזה שאומר מת משום חומרא שהחמרת עליה בסופה, וכדאיתא בר"פ האשה רבה, משא"כ האומר לא מת אינו נאמן, אבל הכא גם השני נאמן כב'. ועי"ש שר"ל שאין זה כוונת הרשב"א, אלא הפוך שע"א בהכחשה אינו כלום, ר"ל הראשון שהוכחש, אינו נאמן. ועי"ש עוד שהביא דברי הריטב"א הנ"ל שבע"א לא נאמר שהאמינו כב', אלא שלא צריך ב' א"כ בוודאי היכא שהוכחש אינו נאמן.

אבל עי' בשולחן ערוך (יורה דעה סימן א סעיף יד) שפסק המחבר, ששוחט שהעיד עליו עד אחד ששחט שלא כהוגן, והוא מכחישו, עד אחד בהכחשה לאו כלום, והעד עצמו מותר לאכול מכאן ולהבא. ומכל מקום, הכל לפי מה שהוא אדם. וכתב הט"ז (ס"ק כג) שהמקור הוא במהרי"ק (שורש לג), והטעם לזה דכל מקום שהאמינה תורה לעד א' הוה כשנים, כדאיתא פ"ב דכתובות, וה"נ האמינה תורה להשוחט שיהיה נאמן כשנים, א"כ אין הפוסלו נאמן. אבל מביא שהמרש"ל פ"ק דחולין (סימן ט) כתב ע"ז אבל אני כתבתי בהאשה רבה כדברי הריטב"א שמביא נ"י, דדוקא בעדות אשה אמרינן שהוא כשנים, אבל בשאר איסורים הוה כחד לגבי חד בהכחשה, ובהמה בחייה בחזקת איסור עומדת, ע"כ בהמה זו שהעיד העד עליה אסורה לכל ישראל עכ"ל, וכ"פ מו"ח ז"ל וכתב שכן פסק בבן לב.

ועי' בספר דברי יחזקאל (סי' לא) שמה שנחלקו האם בע"א אומרים שהאמינה התורה כשנים, תלוי במחלוקת הראשונים האם ע"א נאמן בא"א, שלפי השטות שהוא נאמן, ע"כ שצריך לימוד מוספרה לה, א"כ התורה נתן לו נאמנות כשנים דבלא"ה לא היה נאמן נגד חזקה, אבל לפי השטות שע"א אינו נאמן נגד חזקה, אז אין הגדר שהאמינו כשנים אלא כדברי הריטב"א שלא צריך שנים.

ע"א בדבר שבערוה היכא שליכא אתחזק

הגמ' (גיטין ב,ב) דוחה הסברא של ע"א נאמן באיסורים, שהכא איתחזק איסורא דאשת איש, הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים. כך גירסת הגמ' שלנו, וכן מבואר בתוס'. ולפי"ז לכאורה יוצא שאפילו בדבר שבערוה, ע"א נאמן היכא שלא אתחזק, דרק כאן שהוי אתחזק ודבר שבערוה ביחד אין ע"א נאמן. וכ"כ הגרע"א בדעת תוס', אבל מצד חשבון בדברי התוס' עצמו, עי"ש. אבל עי' בחי' הרמב"ן שגורס "ו"הוי דבר שבערוה ר"ל דא' הוי אתחזק ואפילו לא היה דבשב"ע לא היה נאמן, ב' הוי דבשב"ע ואפילו אי לא היה אתחזק לא היה נאמן. ולדבריו בדשב"ע אין ע"א נאמן אפילו בלא אתחזק.

ועי' שו"ת מהרי"ק (כלל עב) דנקט כדבר פשוט דלא אמרינן אין דבר שבערוה פחות משנים, אלא דוקא היכא שבשעת שמעיד עליה עד אחד להתירה היא בחזקת איסור ערוה, דאז ודאי אמרינן דלאו כל כמיניה דעד לאפוקי מחזקת איסור כיון דאין פחות משנים. ועי"ש שמוכיח כדבריו משום דכל המקור שאין דבשב"ע פחות משנים, הוא דגמרינן דבר דבר מממון איכא למימר דון מינה ומינה, מה התם להוציא ממון מחזקתו אף כאן להוציא אשה מחזקת איסור או מחזקת היתר. וכן מוכיח מסוגיא דריש פ"ק דגיטין (ב,ב) כנ"ל.

ע"א בממון היכא שליכא חזקה

מה שמהרי"ק הוכיח מממון שע"א נאמן היכא שליכא חזקה, כבר העירו עליו מסוגיא דב"מ (כח,א) סימנין וסימנין וע"א יניח. היינו היכא שיש שני אנשים שטוענין שהאבידה שלהם, ולכל אחד יש סימן, ולאחד מהם יש גם ע"א שהדין הוא שיניח, וקשה הרי כאן ליכא חזקה א"כ למה אין הע"א יכול להכריע.

ועי' בספר שב שמעתתא (ש"ו פ"ג) שמוכיח מכאן שע"א אינו נאמן בדשב"ע, אפילו היכא שליכא חזקה. אבל עי"ש שמביא מתשובת מיימוני (הלכות אישות סי' ג) שדן בשליח שקידש אשה למשלחיו, ובמקום לומר הרי את מקודשת לראובן, איתקל לשניה ואמר הרי את מקודשת לי.

ופסק שאין חוששין לקידושיו משום דנאמן השליח לומר שהתכוון לומר "לראובן", משום דע"א נאמן היכא דלא הוי איתחזק איסורא, וכאן שלדבריו לא היה כאן קידושין כלל מקרי לא איתחזק איסורא ונאמן. ורק היכא שאפילו לדברי האד היה כאן איסור, מקרי איתחזק איסורא כגון ההיא דריש גיטין, שגם השליח מודה שהיא היתה א"א.

והק' השב שמעתתא והרי כאן הוי דבשב"ע א"כ למה נאמן, אלא ע"כ שגם בדשב"ע נאמן הע"א היכא שלא איתחזק איסורא. אבל הק' כנ"ל מההיא דסימנין וסימנין, ותי' שעיקר סמך שלו הוא מה

שכתב אח"כ שאפילו אם היה איתחזק איסורא היה נאמן משום מיגו, דבידו לגרשה. וכתב שיהיה בזה נ"מ, שאם מצד מיגו היה אסור בקרובותיה שהיה אסור עליהן אם היה מגרשה. וזה תמוה שמפשטות התשובה משמע שנאמן השליח לגמרי, וזה שכתב שיש לו מיגו אינו אלא לרווחא דמילתא. אח"כ מביא הש"ש דברי מהרי"ק שכתב להדיא שע"א נאמן בדשב"ע אם ליכא איתחזק. אבל צריכים ליישב מה שהק' שסימנין וסימנין וכו', ועי' בשטמ"ק (שם) בשם הריצב"ש דכתב שה"ט דלא נאמן הע"א להכריע הוא משום דאזלינן כמ"ד סימנים דאורייתא, דכיון דכל חד מינייהו אמר סימנים שהן חשובין וראויין לסמוך עליהם בשל תורה, אין כח בעד אחד להכריע. (אבל למאן דאמר סימנים דרבנן אפשר דכיון דמשום תקנתא דרבנן הוא, דהכי נמי תקון רבנן שיכריע עד אחד.) וראיתי בשם הפרמ"ג שלפי הריצב"ש היכא דלאחד יש סימן ולשני ע"א אז מחזירין למי שישי לו סימן.

[ג]

מי נאמן

אשה בבדיקת חמץ

יש להסתפק האם אשה, שפסולה לשאר עדויות, נאמנת באסורין. והנה הגמ' (מסכת פסחים ד,א) אומרת, אמר להו רב נחמן בר יצחק תניתוה, הכל נאמנים על ביעור חמץ אפילו נשים אפילו עבדים אפילו קטנים, ומסיק הגמ' שאין הטעם משום דחזקתו בדוק, אלא הכא במאי עסקינן דמוחזק לן דלא בדק, וקאמרי הני בדקיניה, מהו דתימא לא להימניהו רבנן קא משמע לן כיון דבדיקת חמץ מדרבנן הוא, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה הימניהו רבנן בדרבנן. פרש"י שהימניהו רבנן בחיובא דליתא אלא מדרבנן, דהם הצריכו והם התירו לסמוך באמירתן של אלו, ו**כח בידיהם להאמינם במידי דלאו דאורייתא**. מבואר ברש"י דרק בדין דרבנן יש להם נאמנות ולא בדין דאורייתא.

היכא דהוי בידה

ברש"י לא מבורר האם אשה נאמנת בדאורייתא היכא שהוי בידה, אבל עי' בתוספות (כתובות כח,א) שהיכא דבידו אפילו בדאורייתא אשה מהימנא, ועי"ש שמוכח כדבריו מפרק המדיר (כתובות עב,א) דתנן וקוצה לה חלה, ובניקור מעשים בכל יום שאנו סומכין עליהן. וא"כ הקשה למה רק משום דבדיקת חמץ דרבנן הימניהו לנשים הרי בבדיקת חמץ הוי בידה, ותי' דבירושלמי מפרש דבדיקת חמץ הוא טורח ונשים עצלניות הן, ולהכי אי לאו דבדיקת חמץ דרבנן לא הוו מהימני.

אבל הריטב"א (כתובות שם) מביא שיטה שאין האשה נאמנת באיסורין של תורה אלא בנדוהת בלבד דכתיב וספרה לה, ומהתם לא ילפינן דשאני התם דלא סגי בלאו הכי כי אי אפשר לו לבעל לדעת מתי וסתה ושלמו ימי ספורין שלה אלא על פיה, ואם לא תאמינה בטלת מצות פריה ורביה, והיינו דאמרינן בפ"ק דפסחים (ד,א) הכל נאמנים על בעור חמץ אפילו נשים אפילו עבדים אפילו קטנים, ופרישנא טעמא דכיון דבדיקת חמץ דרבנן היא, הימניהו רבנן בדרבנן הא אילו הוי דאורייתא לא מהימנא. משמע שאפילו היכא שהוי בידה אינה נאמנת, שהרי הוכיחו כדבריהם מההיא דפסחים ושם הרי הוי בידה.

הריטב"א עצמו חולק משום שכל מקום שהאמינה תורה עד אחד באיסורין האשה כאיש, וכל שכן בעניני הבית המוטלין עליה, ומעשים בכל יום שסומכין עליה בניקור הבשר ומליחתו ועל מצה בפסח וכיוצא בהן הרבה, וההיא דפסחים כבר אמרו בירושלמי (פסחים פ"א ה"א) לית כאן נשים

אי נמי אית כאן נשים ומתוך שהן עצלניות בודקות כל שהן, כלומר שלא יבדקו כראוי מפני הטורח לראות חורין וסדקין.

היכא שיש טירחא

בשולחן ערוך (יורה דעה סימן קכז, ג) פוסק הרמ"א שאשה נאמנת בדבר איסור לומר תקנתיו (ר"ן פרק האומר וריש חולין), ודוקא בודאי איסור, כגון ניקור בשר וכדומה לו, אבל בספק שמא אין כאן איסור, כגון שצריכה לברר דגים טמאים מטהורים (א"ו הארוך), או איסור שיש בו צדדים להקל (שם בר"ן). וכתב הש"ך (ס"ק ל) וכן דבר שיש בו טרחא אין הנשים נאמנות דנשים עצלניות הן כדכתבו התוספות (שם), וכן קבלתי שאין הנשים נאמנות על ניקור האחוריים כי אין לך מילתא דטריחא יותר ממנו, ומפני עצלותם לא יפששו כ"כ, ומ"ש המחברים שהנשים נאמנות בניקור בסתם ניקור קאמרינן דהיינו הפנים.

אשה בבדיקת תולעים

השולחן ערוך (יורה דעה סימן פד, יא) אשה שנמצא אחר בבדיקתה שרץ הנראה לעינים, כגון חומט, אסור לאכול מבדיקתה. אבל אם לא נמצאו אלא תולעים המתליעים בתוך העלים, שאינם נראים אלא לאחר שליכתן, מותר לאכול מבדיקתה. וכתב הש"ך (ס"ק לה) שדעת המהרש"ל דאין הנשים נאמנות בבדיקה שיש בה טורח דאמרינן עצלניות הן, והא"ח והמחבר מיירי בדבר שאין בה טורח, אבל בברירת קטניות ודגים קטנים ושאר דברים שיש בהן טורח אין נאמנות באיסור דאורייתא. והר"ב בת"ח שם ד"ט כתב שאין המנהג כדבריו רק הנשים בודקות הקטניות והפירות וסמכינן עליהן, ואף על גב דברירת דגים קטנים כתב בהג"ה (ס"ס קכ"ז) דאשה אינה נאמנת, שאני הכא כיון דלא אתחזק איסורא, גם כי יש הרבה צדדים להקל, והילכך אף על גב דקיי"ל לאיסור מכל מקום סמכינן עליהו וכן כתב בת"ח שם.

ועל בערוך השולחן (שם סעיף פב) שכתב שבעיקר הדבר אני תמה דאיך אפשר לומר ח"ו דנשים שלנו יקילו באיסורים מפני הטורח, והלא ראינו טרחתן המרובה בכל דבר השייך לאיסורים, וזה שאמרו בגמ' גבי בדיקת חמץ ובעירובי תחומין דאלו היה איסור דאורייתא לא מהימני לאו משום דמקילי באיסורין, אלא הענין הוא כמ"ש הרשב"א ז"ל בריש ספרו תורת הבית וז"ל דבדיקת חמץ צריכה בדיקה בחורין ובסדקין ונשים עצלות הן ומימר אמרי חמץ בחורין ובסדקין ליכא וכו', הא בעלמא אפילו בדאורייתא מהימני, ומעשים בכל יום שאנו סומכין עליהן בניקור גיד וחלבים ומליחה, ואף על פי שהן דאורייתא, וניקור בשר צריך טירחא יתירתא אלא שהן יודעות שיש חלבים וגידין וחוטין שצריך לחטט אחריהן ובודקות יפה יפה עכ"ל.

וכתב הש"ך שלמדנו מדבריו דכל שיודעות שיש כאן איסור אפילו אם הטירחא מרובה לא יניחו מידן בלא בדיקה יפה יפה, ובבדיקת ירקות ופירות וקטניות הלא יודעות שמוחזקין הן בתולעים ובודקות יפה יפה, ולא דמי לברירת דגים טמאים מטהורים, דאין זה דבר ההוה בתמידות ורק במקרה בעלמא, ולא ידעו ולא יבינו ויתלו להקל מפני עצלותן, אבל בדברים שמעשים בכל יום ובכל שנה ודבר ההוה בתמידות וידוע לכל, חלילה להן להוציא מתחת ידן בלא בדיקה יפה יפה, ומימינו לא שמענו אפילו על צדיקי וגאוני עולם שלא יסמכו על נשותיהן הכשרות בבדיקת תולעים, וכן בנות ישראל העובדות בשכירות אם הבעה"ב מכיר אותה שהיא יראת ה' ומדקדקת באיסורים יכול לסמוך עליה, ואם לאו אל יסמוך עליה לבדה, ויראה בעצמו כשאין לו אשה או אין אשתו בבית או יבקש אשה מהנשים הכשרות שתעיין בברירת התולעים והמילבי"ן.

קטן

הריב"ש (סימן רמה) נשאל בעובדא שקטן טוען שעירב יין, ששתה גויה, בחבית של יין, ופסק הריב"ש שאין הקטן נאמן לאסור היין שהוא בחזקת התר, דעד אחד נאמן באסורין אמרו, אבל קטן

אינו נאמן לאוסרו, וכ"ש באיסורא דרבנן, כמו בנדון זה, דמה שאמרו דהמנינהו רבנן בדרבנן, היינו להקל, אבל לא להחמיר.

והא דאמרינן במסכת סוכה (מב, א) קטן היודע לשמור את ידיו, אוכלין על ידו טהרות, זהו בטהרות שבידו, אבל במה שאין בידו, אין הקטן נאמן להוציא דבר מחזקתו, להיתר או לאסור. לפי הריב"ש יוצא קולא שהיכא שהוי בידו של הכהן אז נאמן, ומשמע שאפילו בדאורייתא נאמן. אבל מתוס' למסכת כתובות (הנ"ל) משמע שרק אשה נאמנת בדאורייתא היכא שהוי בידה, ולא קטן. וכן מבואר בתוספות (מסכת פסחים ד, ב) וז"ל אף על גב דכל דבר שהוא בידם מהימנינן להו לנשים ועבדים ואפילו מדאורייתא, דמעשים בכל יום שאנו מאמינים לאשה ועבד על השחיטה ועל הניקור. משמע דווקא אשה ועבד ולא קטן, וכן דייק.

אבל עי' בביאור הגר"א (ס"ק כט) שמביא תי' הריטב"א דדוקא מה שכבר אתחזק איסורא אינו נאמן, כמו בשחיטה דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת, שאין לו היתר עד שיוודע כראוי מפי עד גדול שראוי להעיד, אבל שמירת הטומאה דלאו סהדותא ממש הוא אלא אחזקי טהרות בחזקת טהרה דמעיקרא מהימן. ולפי"ז אין מקור שהיכא שהוי בידו שנאמן.

כתב הרמ"א (שם) קטן אין לו דין עד להיות נאמן באיסורין (ריב"ש סימן רמ"ה). מ"מ בקטן חריף ובקי בדבר, ואיכא רגלים לדבריו, יש להחמיר אם מעיד על דבר איסור (רשב"א סימן ר"ד). ואם מעיד על איסור דרבנן להקל, ולא אתחזק איסורא, כגון בדיקת חמץ נאמן, דהימניהו רבנן בדרבנן (שם בריב"ש). אבל אם אתחזק איסורא אינו נאמן כלל.

טבילת כלים

ולפי"ז יש לזהר מלתת לקטן לטבול כלים, שאע"פ שלא צריכים כוונה לטבילת כלים, אבל אינו נאמן לומר שטבל הכלי, שאפילו אם נאמר שטבילת כלים אינו אלא מדרבנן, אבל באיתחזק איסורא כבר כתב הרמ"א שאינו נאמן. אלא דיש לדון לפי הריב"ש שהיכא שהוי בידו נאמן, אז גם כאן יהיה נאמן, אבל לפי הריטב"א שמה נאמן משום שלא אתחזק, משא"כ כאן. והגר"א הביא הריטב"א משמע שחושש לדבריו, אבל הש"ך רק הביא דברי הריב"ש וצ"ע.

שוב מצאתי בשולחן ערוך (יורה דעה סימן קכ סעיף יד) שפסק שאין מאמינים קטן על טבילת כלים. עי"ש שמקורו הוא בתרומת הדשן (סימן רנ"ז), שכתב שהטעם דלא שרי למיעבד הכי, משום דטבילת כלים הלקוחים מן הנכרים דאורייתא היא, לא מהימנינן ליה לקטן, אף על גב דבידו הוא, ומילתא דלית ביה טורח. ועי"ש שמוכיח מתוס' (למס' פסחים הנ"ל) דדווקא לגבי נשים ועבדים נקטו התוס' דנאמנים באיסור דאורייתא, אבל לא קטנים. וכ"כ הט"ז והגר"א שהטעם שאין קטן נאמן בטבילת כלים הוא משום דהוי חיוב דאורייתא. ולפי"ז בכלי זכוכית היה אפשר לסמוך על קטן. אבל עי' בפתחי תשובה (ס"ק יד) שמביא מהפמ"ג (או"ח סי' תנ"א במשבצות זהב סק"ו) דצ"ע דאף בכלי זכוכית שהוא דרבנן ג"כ נראה דאינו נאמן, כיון שיש לו חזקת איסור, כבסי' קכ"ז ס"ג בסוף הג"ה.

אבל צ"ע על הצ"ע, דשם אינו בידו אבל היכא דהוי בידו אולי יש לסמוך על הריב"ש, עכ"פ בדין דרבנן. ואולי הפרמ"ג הבין מזה שהרמ"א לא חילק בין היכא שהוי בידו, להיכא שאינו בידו, משמע שבכל אופן אין לסמוך על הקטן.

ועי' בספר טבילת כלים (פרק ח סעיף א') שכתב "יש שהאמינו לקטן בכלי זכוכית וכלים מחרס מצופים." ועי' בהערה (ב*) שהעיר שאפילו בכלי מתכת שהחיוב טבילה מדאורייתא אבל האיסור להשתמש בכלי שאינו טבול, לכו"ע אינו אלא מדרבנן, א"כ להשיטות שקטן נאמן בכלי זכוכית, למה אינו נאמן גם בכלי מתכת, לגבי האיסור להשתמש.

האמת היא שיתכן שהוא צודק, ומה שכתב המחבר שאינו נאמן אולי הוא מדבר לגבי החיוב טבילה שיש לבעל הכלי, אבל אה"נ שמותר להשתמש בו.

ותי' דצ"ל שהיות ומה שהם מעידים עליו הוי דין דאורייתא, אע"פ שמה שנוגע לנו אינו אלא איסור דרבנן, אינם נאמנים, משום דאזלינן בתר עיקר העדות.